Türkiye'nin Ekonomik ve Ticari Ortakları İçinde Rusya'nın Yeri

The Place of Russia in the Economic and Trade Partners of Turkey

Ph.D. Candidate Hamdi Aydın (İstanbul Gelişim University, Turkey)

Abstract

In this study, it is mentioned that export and import figures of turkey and the amount of economic and trade relationship between the countries of Turkey and Russian. The trade between two countries have been analyzed by historical perspective and made comments about the future. As looking from regional, it is the fact that the trade between two greatest power countries in the region is also important in terms of the world's trade. Cooperation between the two countries not only affects the two countries trade, but also affect the whole region countries. It can be seen that up to this time, time to time the two countries closer to each other, time to time moved away the area due to certain events in the region. When relationship of politics between countries is good, trade volume is high. Politics directly affects economics and trade relationship of countries. In this study, historically, which products is used in trade and how much is the export and import figures between two countries over years.

1 Giriş

Türkiye'nin ekonomik ve ticari ortakları içinde Rusya önemli bir yer tutmaktadır. Bölgenin iki önemli ve güçlü ülkesi olan Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler günümüze kadar dönemsel olarak değişmiştir. Bu değişimin olmasında gerek dünyada ki gelişmeler gerekse bölgedeki gelişmelerin yanında lider değişiklikleri de etkili olmuştur. Yeryüzünde liderler her zaman iki ülke arasındaki ilişkilerin oluşmasında son derece etkili bir unsurdur. Liderlerin izlediği politikaya bağlı olarak ülkelerin dış politikaları da değişmekte ve buna bağlı olarak ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari durumlarda da değişiklikler görülmektedir. Türkiye ile Rusya arasındaki ticaretinde bu anlamda dönemsel olarak değiştiği gözlenmektedir. Liderlerin izlediği politikaya göre iki ülke arasında oluşan ticaret hacminin bazen çok iyi bazen de çok de çok kötü olduğu görülmektedir.

Türkiye ile Rusya arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında aslında iki ülkenin de birbirine farklı konularda ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanması için Rusya'ya ihtiyaç duyması buna karşın, Rusya'nın da müteahhitlik hizmetleri, tarıma dayalı ürünler, tekstil hizmetleri, turistik gezi gibi konularda Türkiye'yi tercih etmesi ve ihtiyaç duyması iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada Türkiye ve Rusya arasındaki tarihi süreç, Türkiye'nin ticaret ortakları içerisinde Rusya ile yaptığı ticaretin ekonomik boyutu, ticari mallardan, ithalat ve ihracat oranlarından bahsedilmiştir.

2 Türkiye ve Rusya Arasındaki Tarihi Süreç

Türkiye ile Rusya arasında ticari ilişkilere çok geçmişe dayanmaktadır. Bu bölümde tarihi süreç anlatılırken Osmanlı döneminden çok, cumhuriyet döneminden itibaren iki ülke arasında geçmişten günümüze kadar yaşanan önemli bazı gelişmelerden özetle bahsedilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından itibaren, petrol, seker ve dokumalar, Rusların Türkiye'ye ihraç ettikleri başlıca mallardır. Bu dönemde, 1923 yılında Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalat toplam ithalatının %2'si iken ertesi yıl bu rakam %3.29'u bulmuştur. Tütün, maden ve hayvan ihracatına karşılık Rusya'dan petrol, yiyecek malzemesi, aydınlatma malzemesi alınıyordu. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ve Sovyet Dış işleri Bakanı Çiçerin arasında görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda 11 Mart 1927 tarihinde "Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması" imzalanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun rakibi olan ancak savaş sırasında yaşadığı ihtilâl sebebiyle savaştan çekilerek emperyalist bloğa karşı Türk Millî Mücadelesi'ni destekleyen Sovyet Rusya ve Türkiye arasında II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte genelde yakın işbirliği ve iyi ilişkilerin yaşandığı bir dönem olduğu görülmektedir (Korhan, 2012). Bu süreçte kadar ilişkiler sorunsuz bir şekilde devam etti.

18 Eylül 1984 tarihinde dünyanın en zengin doğal gaz rezervlerine sahip SSCB ile Türkiye'ye doğal gaz sevkiyatına dair imzalanan anlaşma büyük bir önem taşımaktadır. 1984 tarihli anlaşma kapsamında 26 Ekim 1986 tarihinde inşasına başlanan "Rusya Federasyonu-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı" Ağustos 1988'de Ankara'ya kadar ulaşmıştır. Sanayi kuruluşlarının doğal gaz kullanabilmelerini sağlamak amacıyla, "Rusya Federasyonu-Türkiye Boru Hattı" güzergâhındaki çeşitli sanayi bölgelerine dağıtım hatları yapılmış ve talepler doğrultusunda yeni hatların yapımı da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 1984 yılında imzalanan 25 yıllık doğal gaz anlaşması kapsamında Rusya Federasyonu'ndan alınan yıllık 6 milyar m³'lük doğal gaz miktarına ilaveten, 8 milyar m³/yıllık doğal gaz alımını öngören 10 Aralık 1996 tarihli anlaşmada da ofset hükmüne yer verilmemiştir. Bu anlaşma kapsamında ilave doğal gaz alımı ise Mart 1998 tarihinde başlamıştır. Mavi Marmara projesi ile Rusya'dan Türkiye'ye olan doğalgaz akışının 16 milyar m³/yıllık olması planlandı (Şen, 2003).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte İki ülke ticari ilişkileri hızla gelişmeye devam etmiştir. 2000 yılında ihracatımızda 9'uncu sırada yer alan Rusya Federasyonu 2003 ve 2004 yıllarında 8'inci sıraya yükselmiş, 2005 yılında tekrar 9'uncu sıraya yerleşmiştir. İthalatımızda ise 2000 yılında 4'üncü sırada iken 2004 ve 2005 yılında 2'nci sıraya yükselmiştir (Morfikirler, 2013). SSCB'nin dağılmasıyla ikili ticari ilişkiler ivme kazanmıştır ancak daha sonra zaman zaman dalgalanmalar olsa da belirli bir düzeye gelmiştir. 2008 yılında dünya da yaşanan ekonomik kriz Türkiye Rusya ilişkilerini de kısa süreliğine olumsuz yönde etkilemiştir.

İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller: (Ekonomi, 2016)

- 8.10.1937 tarihli "Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması" ile 25.2.1991 tarihli "Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Anlaşma"
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan ve 17 Mayıs 2000 tarihinde onay süreci tamamlanan "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma"
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması"
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan "Ticari, Ekonomik, Sınai, Bilimsel-Teknik İşbirliğinin Geliştirilmesi Hakkında Uzun Vadeli Program"
- Türkiye-Rusya Federasyonu Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon Protokolleri (13. Dönem KEK Toplantısı Protokolü/01.12.2014)
- Türkiye-Rusya Federasyonu Hükümetler Arası Karma Ekonomik Komisyon 14. Dönem Toplantısı Protokolü (12.10.2016)

Sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında iki ülke arasında karşılıklı jestler yapıldı. Kültürel ilişkilerin önemine dikkat çeken Türk ve Rus liderler, 2007'de Türkiye'de "Rusya yılı", 2008'de ise Rusya'da "Türkiye yılı" etkinlikleri düzenlenmesini kararlaştırdıklarını açıkladı. Bu açıklama ile iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesinin önemsendiği belirtildi. 2011 yılında yapılan anlaşma ile iki ülke arasında vizelerin kalkması Türkiye ve Rusya arasında ilişkilerin geliştirilmesi açısından atılmış en önemli adımlardan biridir. Yapılan bu anlaşma, gerek turizm açısından gerekse ticaret açısından büyük bir ticaret hacminin doğmasına neden oldu.

Türkiye ile Rusya arasında, birçok bakanın ve iş adamlarının katıldığı ticari ilişkileri üst düzeye çıkaracak anlaşmaların imzalanması ile garanti altına alınacağı mekanizma olan Üst Düzeyli İşbirliği Konseyi (ÜDİK) 2010 yılında kuruldu. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, 2014 yılında Ukrayna da başlayan savaş Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiğini duyurması gibi olaylar iki ülke arasında bazı problemler yaşanmasına neden olsa da ekonomik olarak çok da büyük bir olumsuzluk yaşatmadı. 2015 yılına normal seyirde başlayan iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, kasım ayında Türkiye'de yapılan G-20 zirvesi ile daha üst düzeye çıkarmak için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak 24 Kasım 2015 günü Türkiye hava sahasını ihlal eden Rusya'ya ait su-24 uçağının düşürülmesi ile iyimser bir hava içinde olan iki ülke ilişkilerinin aniden kötümser bir havaya bürünmesine neden oldu. 2015 yılı sonu itibari ile 24 milyar dolar ticaret hacmini yakalayan iki ülke ilişkileri 2016 yılına kötü başlamış haziran ayına kadar ilişkilerin tamamen kesilmesi noktasına yaklaşmıştır. Ancak 27 Haziran 2016 yılında iki ülke liderin karşılıklı girişimleri sonucu iyi ilişkiler kurulması için yeni bir başlangıç yapıldı. En son iki ülke yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonucu ticaret hacminin hedef olarak 100 milyar dolar olarak belirlenmesi, gelecekte bu iki ülkenin daha birçok yeni anlaşmaya imza atacağını ipuçlarını vermektedir.

3 Türkiye ve Rusya Federasyonu Arasındaki Başlıca Ekonomik İşbirliği Alanları

Türkiye ile Rusya arasındaki ticari ilişkiler bakmadan önce iki ülke ile ilgili belli başlı bazı bilgilere bakmakta fayda vardır. Türkiye'nin son 17 yılına bakıldığında yıllara göre ithalat, ihracat ve ticaret hacmi rakamları şöyledir:

(Değer: Bin ABD \$ / Value: Thousand US \$)						
	İhracat Exports			İthalat Imports		Dış ticaret hacmi Volume of foreign trade
	Değer Value	Değişim Change		Değer Value	Değişim Change	Değer Value
Yıllar Years		(%)			(%)	
2000	27.774.906	4,5		54.502.821	34,0	82.277.727
2001	31.334.216	12,8		41.399.083	-24,0	72.733.299
2002	36.059.089	15,1		51.553.797	24,5	87.612.886
2003	47.252.836	31,0		69.339.692	34,5	116.592.528
2004	63.167.153	33,7		97.539.766	40,7	160.706.919
2005	73.476.408	16,3		116.774.151	19,7	190.250.559
2006	85.534.676	16,4		139.576.174	19,5	225.110.850
2007	107.271.750	25,4		170.062.715	21,8	277.334.464
2008	132.027.196	23,1		201.963.574	18,8	333.990.770
2009	102.142.613	-22,6		140.928.421	-30,2	243.071.034
2010	11.883.219	11,5		185.544.332	31,7	299.427.551
2011	134.906.869	18,5		240.841.676	29,8	375.748.545
2012	152.461.737	13,0		236.545.141	-1,8	389.006.877
2013	151.802.637	-0,4		251.661.250	6,4	403.463.887
2014	157.610.158	3,8		242.177.117	-3,8	399.787.275
2015	143.838.871	-8,7		207.234.359	-14,4	351.073.230
2016	142.557.355	-0,9		198.610.256	-4,2	341.167.611

Tablo 1: Türkiye’de İthalat ve İhracat Rakamları Kaynak: TÜİK, 2017

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, Türkiye’nin 2000 yılından beri ihracatının her yıl bir önceki yıla göre arttığı görülmektedir. 2008 yılında dünya da yaşanan küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisini de olumsuz şekilde etkilediği ve bu etkinin 2009 ve 2010 yıllarına yansıdığı görülmektedir. Daha sonraki yıllarda Türkiye ekonomisinin tekrar toparlandığı ihracat ve ithalat rakamlarının arttığı görülmektedir. 2014 yılında ihracat rakamlarının zirve yapması ve ithalat rakamlarının düşmesi ile birlikte cari açığında düştüğü görülmektedir. 2014 yılında Türkiye tarihinin ihracat rekoru kırılmıştır. 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye’de yaşanan iç gelişmeler, genel seçimler ve Rusya ile yaşanan uçak krizi ile birlikte ihracat ve ithalat rakamlarında düşüş yaşandı. 2017 yılına hızlı bir giriş yapan Türkiye’nin ihracat rakamlarının yeniden yükseleceği, ekonominin yeniden olumlu bir seyir izleyeceği beklenmektedir.

Türkiye'nin yıllara ve ülkelere yapmış olduğu ihracat ve ithalat rakamları aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Ülkelere göre yıllık ihracat (en çok ihracat yapılan ülkeler)

Değer: Bin ABD \$ / Value: Thousand US \$)

Ülke		Yıllar	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
	Toplam		142.557.355	143.838.871	157.610.158	151.802.637	152.461.737	134.906.869	113.883.219	102.142.613	132.027.196
1	Almanya		14.001.075	13.417.033	15.147.423	13.702.577	13.124.375	13.950.825	11.479.066	9.793.006	12.951.755
2	İngiltere		11.687.384	10.556.393	9.903.172	8.785.124	8.693.599	8.151.430	7.235.861	5.937.997	8.158.669
3	Irak		7.638.750	8.549.967	10.887.826	11.948.905	10.822.144	8.310.130	6.036.362	5.123.406	3.916.685
4	İtalya		7.581.570	6.887.399	7.141.071	6.718.355	6.373.080	7.851.480	6.505.277	5.888.958	7.818.988
5	ABD		6.623.911	6.395.842	6.341.841	5.640.247	5.604.230	4.584.029	3.762.919	3.240.597	4.299.941
6	Fransa		6.023.501	5.845.032	6.464.243	6.376.704	6.198.536	6.805.821	6.054.499	6.211.415	6.617.511
7	BAE		5.407.548	4.681.255	4.655.710	4.965.630	8.174.607	3.706.654	3.332.885	2.896.572	7.975.400
8	İspanya		4.991.204	4.742.270	4.749.584	4.334.196	3.717.345	3.917.559	3.536.205	2.818.470	4.047.267
9	İran		4.967.406	3.663.760	3.886.190	4.192.511	9.921.602	3.589.635	3.044.177	2.024.546	2.029.760
10	Hollanda		3.589.882	3.154.867	3.458.689	3.538.043	3.244.429	3.243.080	2.461.371	2.127.297	3.143.835
11	Suudi Arabistan		3.174.370	3.472.514	3.047.134	3.191.482	3.676.612	2.763.476	2.217.646	1.768.216	2.201.875
12	İsrail		2.955.889	2.698.139	2.950.902	2.649.663	2.329.531	2.391.148	2.080.148	1.522.436	1.935.235
13	Mısır		2.733.709	3.124.876	3.297.538	3.200.362	3.679.195	2.759.311	2.250.577	2.599.030	1.426.450
14	İsviçre		2.676.349	5.675.424	3.207.526	1.014.523	2.124.525	1.484.320	2.056.860	3.935.122	2.856.787
15	Romanya		2.671.493	2.815.506	3.008.011	2.616.313	2.495.427	2.878.760	2.599.380	2.201.936	3.987.476
16	Polonya		2.651.244	2.329.176	2.401.689	2.058.857	1.853.700	1.758.252	1.504.280	1.322.218	1.586.772
17	Belçika		2.548.345	2.557.805	2.939.108	2.573.804	2.359.575	2.451.030	1.960.441	1.795.682	2.122.434
18	Bulgaristan		2.383.865	1.675.928	2.040.157	1.971.247	1.684.989	1.622.777	1.497.384	1.385.544	2.151.534
19	Çin		2.328.774	2.414.790	2.861.052	3.600.865	2.833.255	2.466.316	2.269.175	1.600.296	1.437.204
20	Cezayir		1.736.489	1.825.875	2.078.889	2.002.689	1.813.037	1.470.547	1.504.590	1.777.198	1.613.644
21	Rusya Federasyonu		1.733.218	3.588.331	5.943.014	6.964.209	6.680.777	5.992.633	4.628.153	3.189.607	6.483.004
	Diğerleri		44.184.596	47.355.020	57.142.401	56.720.541	51.737.946	48.750.288	40.494.114	36.172.669	49.747.972

Ülke sıralaması; 2016 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 2: Türkiye'nin Yıllara ve Ülkelere Göre İhracat Rakamları Kaynak: TÜİK, 2017

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 2016 yılı baz alınarak Türkiye'nin yıllara göre en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralanmıştır. Tabloya bakıldığında Türkiye'nin ihracat rakamlarının en yüksek olduğu ülkelerin başında Almanya, İngiltere gibi Avrupa kıtası ülkelerin olduğu görülmektedir. Rusya ise 2016 yılı baz alındığında 21. sırada yer almaktadır. Yıllara göre bakıldığında 2008 yılından itibaren Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu ihracatın 2014 yılına kadar düzenli bir şekilde arttığı 2015 ve 2016 yıllarında ise iki ülke arasında ortaya çıkan krizden dolayı düştüğü görülmektedir.

Ülkelere göre yıllık ithalat (en çok ithalat yapılan 20 ülke)

(Değer: Bin ABD \$ / Value: Thousand US \$)

Sıra	Ülke	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Yıllar										
	Toplam	19.610.256	207.234.359	242.177.117	251.661.250	236.545.141	240.841.676	185.544.332	140.928.421	201.963.574
1	Çin	25.440.441	24.873.457	24.918.224	24.685.885	21.295.242	21.693.336	17.180.806	12.676.573	15.658.210
2	Almanya	21.473.880	21.351.884	22.369.476	24.182.422	21.400.614	22.985.567	17.549.112	14.096.963	18.687.197
3	Rusya Federasyonu	15.160.962	20.401.757	25.288.597	25.064.214	26.625.286	23.952.914	21.600.641	19.450.086	31.364.477
4	ABD	10.867.769	11.141.462	12.727.562	12.596.170	14.130.546	16.034.121	12.318.745	8.575.737	11.975.929
5	İtalya	10.219.004	10.639.042	12.055.972	12.884.864	13.344.468	13.449.861	10.139.888	7.594.645	10.682.037
6	Fransa	7.364.652	7.597.687	8.122.571	8.079.840	8.589.896	9.229.558	8.176.600	7.091.795	9.022.015
7	Güney Kore	6.384.163	7.057.439	7.548.319	6.088.318	5.660.093	6.298.483	4.764.057	3.118.214	4.091.711
8	Hindistan	5.757.174	5.613.515	6.898.577	6.367.791	5.843.638	6.498.651	3.409.938	1.902.607	2.457.908
9	İspanya	5.678.910	5.588.524	6.075.843	6.417.719	6.023.625	6.196.452	4.840.062	3.776.917	4.548.182
10	İngiltere	5.320.631	5.541.277	5.932.227	6.281.414	5.629.455	5.840.380	4.680.611	3.473.433	5.258.923
11	İran	4.699.777	6.096.254	9.833.290	10.383.217	11.964.779	12.461.532	7.645.008	3.405.986	8.199.689
12	Japonya	3.943.602	3.140.055	3.199.915	3.453.190	3.601.427	4.263.730	3.297.796	2.781.971	4.026.764
13	BAE	3.701.152	2.008.690	3.253.024	5.384.468	3.596.545	1.649.456	698.421	667.857	691.202
14	Polonya	3.244.183	2.977.662	3.082.128	3.184.533	3.058.078	3.496.189	2.620.956	1.817.093	1.977.852
15	Belçika	3.200.764	3.146.936	3.863.892	3.843.376	3.690.309	3.959.279	3.213.606	2.371.516	3.150.747
16	Hollanda	3.000.303	2.914.359	3.517.164	3.363.585	3.660.634	4.004.955	3.156.000	2.543.073	3.056.340
17	Çek Cumhuriyeti	2.561.653	2.218.334	2.420.199	2.627.288	2.005.342	1.755.452	1.327.672	1.028.650	1.303.955
18	Ukrayna	2.547.636	3.448.171	4.242.612	4.516.333	4.394.200	4.812.060	3.832.744	3.156.659	6.106.325
19	İsviçre	2.502.951	2.445.864	4.821.031	9.645.289	4.304.864	5.018.977	3.153.702	1.999.386	5.588.439
20	Romanya	2.195.671	2.598.908	3.363.233	3.592.568	3.236.425	3.801.297	3.449.195	2.257.963	3.547.820
	Diğerleri	53.344.978	56.433.083	68.643.260	69.018.766	64.489.674	63.439.428	48.488.772	37.141.297	50.567.851

Ülke sıralaması; 2016 yılına göre yapılmıştır.

Tablo 3: Türkiye'nin Yıllara ve Ülkelere Göre İthalat Rakamları Kaynak: TÜİK, 2017

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 2016 yılı baz alınarak Türkiye'nin yıllara göre en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralanmıştır. Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ilk üçte Çin, Almanya ve Rusya'nın bulunduğu görülmektedir. 2008 ile 2014 yılları arasında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya birinci sırada yer almaktadır. 2015 ve 2016 yıllarında ise Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya'nın üçüncü sıraya gerilediği görülmektedir.

(Değer: Bin ABD \$ / Value: Thousand US \$)			
Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Hacı
2006	137.811.060	301.550.666	439.361.726
2007	199.725.960	352.266.400	551.992.350
2008	267.051.240	467.993.960	735.045.200
2009	170.826.590	301.796.060	472.622.650
2010	228.911.660	397.067.520	625.979.180
2011	306.091.490	516.992.620	823.084.110
2012	316.192.920	524.766.420	840.959.340
2013	314.945.100	527.265.920	842.211.010
2014	286.648.780	497.833.530	784.482.310
2015	182.781.970	343.907.650	526.689.620
2016	182.261.660	285.491.050	467.752.710

Tablo 4: Rusya'nın Yıllara Göre İthalat ve İhracat Rakamları Kaynak: Trademap, 2017

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Rusya'nın dış ticaret hacminin çok büyük olduğu görülmektedir. Rusya ekonomisinin 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizin sonucunda ihracatının yaklaşık olarak % 34 azaldığı, ithalatının ise % 36 oranında azaldığı görülmektedir. Daha sonra 2009 yılından itibaren hızla yeniden artmaya başlayan ithalat ve ihracat rakamlarının, 2014'ten sonra AB ülkelerinin uyguladığı ambargo ve bölgede meydana gelen olaylar nedeniyle tekrar düşüşe geçtiği görülmektedir.

Genel olarak Rusya'nın yapmış olduğu ihracat ve ithalat rakamları şu şekilde değerlendirilebilir. 2016 verilerine göre Rusya'nın en çok ihracatı Hollanda, Çin ve Almanya'ya yaptığı görülmektedir. 2016 verilerine göre Rusya'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında Türkiye'nin beşinci sırada olduğu görülmektedir. Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ile diğer ülkelerle olduğu gibi sert bir düşüş yaşamıştır. Türkiye'ye yapılan ihracatın 2009 yılından itibaren tekrar yükselişe geçtiği ve bu yükselişin 2014 yılına kadar sürdüğü, 2014 yılından itibaren tekrar düşüşe geçtiği görülmektedir. Rusya'nın 2013 yılında kadar genel olarak artan ihracatının 2014 yılından itibaren hızla düştüğü görülmektedir.

Ülkelere ve yıllara göre Rusya'nın yapmış olduğu ithalat rakamlarına bakıldığında Rusya'nın 2016 yılında en çok ithalatı Çin, Almanya ve ABD'den yapmış olduğu görülmektedir. Bu sıralamada Türkiye yaşanan krizden dolayı alt sıralarda yer almaktadır (Trademap, 2017).

(x1000\$)				
Yıllar	İhracat	Yıllık Değişim	İthalat	Yıllık
2007	1.733.218		23.508.494	...
2008	3.588.331	107,0%	31.364.477	33,42%
2009	5.943.014	65,6%	19.450.086	-37,99%
2010	6.964.209	17,2%	21.600.641	11,06%
2011	6.680.777	-4,1%	23.952.914	10,89%
2012	5.992.633	-10,3%	26.625.286	11,16%
2013	4.628.153	-22,8%	25.064.214	-5,86%
2014	3.189.607	-31,1%	25.288.597	0,90%
2015	6.483.004	103,3%	20.401.757	-19,32%
2016	4.726.853	-27,1%	15.160.962	-25,69%

Tablo 5: Türkiye'nin Rusya'ya Yapmış Olduğu Genel İhracat Ve İthalat Rakamları

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu genel ihracat ve ithalat rakamlarının özeti verilmiştir. Bu rakamlara göre iki ülke arasındaki ticaretin dönemsel olarak değiştiği ara sıra yükselişe geçtiği ve ara sıra düşüşe geçtiği gözlemlenmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2008 yılında 35 milyar \$ dolar seviyesine kadar çıkmış, 2015 yılına kadar 30 milyar dolar seviyesinde seyretmiş ancak 2015 ve 2016 da düşüşe geçerek 2016 yılı sonu itibarıyla 20 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye ile Rusya arasında geçmişten günümüze kadar birçok alanda işbirliğine gidilmiş ve birçok alanda ortaklık sözleşmeleri imzalanmıştır. Bu günü kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi zaman zaman artmış zaman zaman da azalmıştır. İki ülke arasında birçok alanda ticaret yapılmaktadır.

İhracat Ürünleri	2016	2015	2014
Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	344.008.290	599.918.272	622.404.132
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	185.653.524	317.958.100	577.387.391
Motorlu taşıtlar, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam parça, aksesuarları	170.226.425	213.328.879	646.688.858
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça- aksesuar	93.745.788	137.888.739	329.594.495
Plastikler ve mamulleri	86.242.578	186.083.858	307.274.945
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	57.602.512	82.465.148	113.027.635
Demir veya Çelikten Eşya	55.201.296	93.342.039	136.649.696
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	45.592.856	168.761.022	147.542.354
Adi metallerden çeşitli eşya (kilit, kasa, mobilya tertibatı, vb.)	41.329.772	56.809.182	73.715.214
Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	40.049.816	41.698.691	56.382.975

2016 yılı rakamları baz alınarak sıralanmıştır (\$ para birimi kullanılmıştır).

Tablo 6: Türkiye'nin Rusya'ya Yapmış Olduğu Genel İhracat Ürünleri ve Rakamları **Kaynak:** www.tuik.gov.tr; 2017

İthalat Ürünleri	2016	2015	2014
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edil en ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	8.450.321.021	12.940.487.002	16.493.399.535
Demir ve çelik	2.235.425.518	2.743.811.173	2.689.168.658
Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	728.732.183	797.549.761	875.510.440
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	626.850.442	868.411.713	1.10.816.394
Hububat	598.326.741	883.134.456	1.451.392.056
Bakır ve bakırdan eşya	511.094.882	178.559.380	178.559.380
Gübreler	271.984.691	216.983.068	363.275.927
Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler	270.598.565	264.429.713	288.149.280
Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü	220.514.248	212.973.442	179.223.242
Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	159.358.865	151.585.852	201.115.216

2016 yılı rakamları baz alınarak sıralanmıştır (\$ para birimi kullanılmıştır).

Tablo 7: Türkiye'nin Rusya'dan Yapmış Olduğu Genel İthalat Ürünleri ve Rakamları **Kaynak:** www.tuik.gov.tr, 2017

Türkiye'nin son üç yılda Rusya'ya yapmış olduğu ihracat ve ithalat ürünlerinin en yüksek rakamlara sahip on tanesinin adı ve miktarı tablo 6 ve tablo 7'de görülmektedir. Tablolarda rakamlar sıralanırken 2016 yılı rakamları baz alınmıştır. Tablo 6'ya bakıldığında Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu ihracat ürünleri arasında ilk sırayı yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler aldığı ondan sonra da sırasıyla mekanik cihazlar ve aletlerin, motorlu taşıtlar ve aksesuarların, elektrikli makina ve cihazların olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Rusya'dan ithal ettiği ürünlere bakıldığında tablo 7 da yer aldığı üzere; ilk sırayı açık ara farkla mineral yakıtlar ve mineral yağların aldığı ve bu ürünleri demir ve çelik, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, alüminyum ve alüminyumdan eşyadan yapılmış ürünlerin izlediği görülmektedir. Türkiye'nin mineral yakıtlar konusunda zengin olmadığı ve ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan ithal ettiği görülmektedir.

4 Türkiye ile Rusya Arasında Ticaret Hacmi Bulunan Hizmet ve Mallar

Türkiye ile Rusya arasında ticaret hacmi bulunan birçok mal, hizmet ve ürün bulunmaktadır. Bunlar arasında ticari değeri Türkiye açısından yüksek olan hizmet ve ürünlerden; müteahhitlik hizmetleri, en çok ihracatı ve ithalatı yapılan tarım ürünleri ve turizm hakkında ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

4.1 Müteahhitlik Hizmetleri

Türk müteahhitlik sektörünün şimdiye kadar Rusya'da üstlendiği projelerin bedeli yaklaşık 64 milyar ABD Dolarıdır. Türk müteahhitlik sektörünün yurtdışında üstlendiği projelerin % 20'si Rusya'dadır. Böylece Rusya Türkiye müteahhitlik firmalarının en fazla proje üstlendiği ülke konumundadır. Türk müteahhitlik sektörü 2015 yılında Rusya'da 4.3 milyar ABD Doları değerinde proje üstlenmiştir. Uçak krizi sonrasında Türkiye'ye karşı uygulanan ekonomik engellemeler kapsamında Türk firmalarının müteahhitlik ve müşavirlik sektöründe faaliyette bulunmasının yasaklanması, keza Türk vatandaşlarına yönelik olağandışı idari tedbirlerin uygulanması önümüzdeki dönemde Türk müteahhitlik sektörü açısından olumsuz gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. (Moskova 2017) Rus hükümeti kendi ülkesine ait firmaları her ne kadar desteklese de batılı bazı firmaların bu konuda ki tecrübesine ve teknolojisine ihtiyaç duymaktadır. Çünkü Rus firmaları bu konuda henüz istenilen düzeye gelmemiştir.

4.2 Tarım

Tarımsal dış ticarete Türkiye'nin en önemli partnerlerinden birisi Rusya Federasyonu. Türkiye, yaptığı tarım ürünleri ihracatının ortalama yüzde 7'sini Rusya'ya gerçekleştiriyor. En fazla ihraç edilen ürün grubu ise yaş meyve ve sebze. Yaş meyve ve sebze ihracatında Rusya'nın payı yüzde 40 seviyelerinde seyrederken bazı ürünlerde yüzde 60 düzeyinde. Türkiye, Rusya Federasyonu'ndan tarım ürünü olarak en çok buğday ve ayçiçeği ithal ediyor.(Dünya,2017)Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracat ürünlerinin başlıcaları şöyledir: Domates, Üzüm, Mandalin, Limon, Portakal, Çilek, Nar, Vişne. 2016 yılı verilerine bakıldığında Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu yaş meyve ve sebze ihracatının 344 milyon \$ olduğu görülmektedir.

Türkiye'den Rusya'ya yaş meyve ve sebze ihracatı olduğu gibi Rusya'dan da Türkiye'ye ayçiçeği ve ayçiçek yağı gibi ürünler ihraç etmektedir. Türkiye ile Rusya arasında tarım ticareti hacmi yaklaşık olarak 3,5 milyar dolar olduğu bilinmektedir. Her geçen gün iki ülke arasındaki işbirliğinin artması ile birlikte tarım ticaretinin de artması beklenmektedir.

4.3 Turizm

Türkiye ve Rusya arasındaki bir başka önemli ticari araç ise turizmdir. Özellikle iki ülke arasında yapılan işbirliği anlaşması, turizm sektörünü çok olumlu bir şekilde etkilemiş gibi görünmektedir.

Yıllar	Toplam Gelen Turist	Rusya'dan Gelen Turist	Toplam gelir (bin\$)	Rus Turistlerden Gelen Gelir (bin\$)
2012	36.463.921	2.647.090	29.007.003	2.105.757
2013	39.226.226	3.049.036	32.308.991	2.511.363
2014	41.415.070	3.451.749	34.305.904	2.859.234
2015	41.617.531	2.842.972	31.464.777	2.149.418
2016	31.365.330	683.335	22.107.440	481.640

Tablo 8: Türkiye'ye Gelen Turist Sayısının Yıllara Göre Dağılımı **Kaynak:** www.tuik.gov.tr, 2017

TÜİK verilerine bakıldığında 2012 yılında 2647090 Rus turist Türkiye'ye geldiği ve bu turistlerin yaklaşık olarak ülke ekonomisine 2.105.757 bin\$ katkı sağladığı görülmektedir. 2014 yılına kadar hem gelen turist sayısının arttığı ve hem de Türkiye ekonomisine yaptığı katkının arttığı görülmektedir. 2014 yılında Rus ekonomisindeki daralmanın etkisiyle 2015 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Rus vatandaşlarının sayısı 2 milyon 842 bine gerilemiştir. 2015 yılının sonunda yaşanan uçak krizi ile Türkiye'ye yönelik charter seferlerin ve paket turların yasaklanması, tarifeli seferlerle bireysel ziyaretler mümkün olsa dahi, ülkemize yönelik Rus turist sayısında kayda değer miktarda azalmaya yol açmıştır. 2016 yılında ise Türkiye'ye gelen Rus Turist sayısının 680 bine kadar düştüğü görülmektedir. Yaşanan krizin çözülmesi ile birlikte önümüzdeki yıllarda Türkiye'ye gelen turist sayısının tekrar eski düzeye çıkması beklenmektedir.

4.4 Enerji

Günümüzde tükettiği enerji kaynaklarından yarısını ithal etmekte olan Türkiye'de uygulanan enerji politikaları, dünya enerji sektörünün genel yapısından büyük ölçüde etkilenmektedir. Türkiye'de tüketilen birincil enerjinin %39'u petrol, %27'si doğalgaz, %27'si kömür ve % 13'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır. Enerji tüketiminde ithalatın payı %70 düzeyindedir. Enerji açısından yüksek orandaki dışa bağımlılığın yanı sıra, doğal gaz ithalatının %65'i Rusya Federasyonundan yapılmaktadır.(Bayraç,2009) Bu nedenle Türkiye açısından enerji ihtiyacının karşılanması için Rusya önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalatta en önemli payı petrol gazları ve doğalgaz almaktadır.

5 Sonuç ve Tartışma

Türkiye ve Rusya bölgenin en güçlü devletleri arasında görülen iki ülkedir. Bu iki ülkenin ilişkileri bölgede bulunan tüm devletlere yansımaktadır. Bölgede istikrarın olması, barış ve güven ortamının oluşmasında direkt etki edebilen bu iki ülkenin işbirliği, ticari dengelerin kurulmasında da en önemli unsurlardan biridir. Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ve Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum iki ülkenin değerini her zaman arttırmaktadır.

İki ülke arasında yeteri kadar görülmese de bir işbirliğinin olduğu görülmektedir. İki ülke birbirine ihtiyacı olan ülkelerdir. Peki, neden bu iki ülke birbirine ihtiyaç duymaktadır? Türkiye'nin kendi kendine yetecek kadar petrol ve doğalgaz rezervlerinin olmayışı ülkeyi dışa bağımlı halde tutmaktadır. Bölgede en güçlü devletlerden biri konumunda bulunan Rusya'yı yanında görmek istemesi Türkiye'yi Rusya ile işbirliğine iten en önemli nedenlerden bir kaç tanesidir. Öte yandan Rusya ise bölgedeki diğer güçlü bir devlet olan ve bulunduğu jeopolitik konumu nedeniyle önemli bir yer tutan Türkiye'yi yanında tutmak istemesi gayet doğaldır. Bu nedenlerden ötürü Türkiye ile Rusya arasında bir işbirliğinin bulunması beklenen bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin ekonomik ve ticari ortakları içerisinde Rusya önemli bir yere sahiptir. İki ülke arasındaki ticaret hacmine bakıldığında, bu ticaret hacminin hiç de önemsenmeyecek bir boyutta olmadığı görülmektedir. Zaman zaman dalgalanmalar yaşansa da son zamanlarda iki ülke arasındaki işbirliğinin ve ticaret hacminin giderek arttığı görülmektedir. 2008 yılında tarihin en yüksek seviyesine ulaşan yaklaşık olarak 35 milyar dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi, daha sonra zaman zaman dalgalanmalar yaşamış olsa da 2015 yılına kadar 30 milyar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında hedef olarak yakın gelecekte 100 milyar dolar seviyesine ulaşılması konulmuştu. Ancak 2015 yılı sonunda yaşanan uçak krizi ile birlikte iki ülke ilişkileri son derece olumsuz bir şekilde etkilenmiş ilişkiler durma seviyesine gelmiştir. 2016 yılı haziran ayına kadar iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler karşılıklı yaptırımlarla minimum seviyeye gelmiştir. 2016 Haziran ayında iki ülke liderinin artık bu durumu düzeltme zamanının geldiğini belirterek, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın ilk adımı atması ile birlikte iki ülke ilişkilerinde yumuşama dönemi başlamış ardından da hızla ilişkileri tamir etme sürecine girilmiştir. 2016 yılı sonunda iki ülke arasındaki ticaret hacmi 20 milyar düzeyinde kaldı. 2016 yılı verilerine bakıldığında Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya'nın üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Türkiye enerji konusunda dışa bağımlı olan ve ihtiyacının büyük bir bölümünü Rusya'dan satın alan bir ülkedir. Türkiye'nin özellikle petrol ürünleri ve doğalgaz ihtiyacının büyük bölümünü Rusya'dan karşılaması Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya'yı üçüncü sıraya çıkarmıştır. Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında da Rusya'nın 2014 yılında beşinciliğe kadar çıktığı ancak daha sonra yaşanan krizler nedeniyle alt basamaklara düştüğü görülmektedir.

Başka bir bakış açısıyla bakıldığında Türkiye ve Rusya ilişkilerinin aynı zamanda dünyadaki diğer olaylardan da etkilendiği gözlenmektedir. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz tüm Dünya'yı etkilediği gibi Türkiye ve

Rusya ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı şekilde, 2011 yılında Suriye ortaya çıkan karışıklık ve savaş ortamı iki ülkenin hem siyasi hem de ticari ilişkilerine yansımıştır. Rusya'nın Suriye'ye sahip çıkması, Türkiye'nin ise Suriye'deki muhalefete ve halka sahip çıkması iki ülke arasında gerilim yaratmıştır. Bu ilişkiler doğrudan iki ülke arasındaki ticareti de olumsuz etkilemiş ve 2011 yılından sonra iki ülke arasında gerçekleşen ithalat ve ihracat miktarlarına da olumsuz yönde yansımıştır. İki ülke ilişkilerinin daha da gelişmesi ve ticaret hacminin artmasına Suriye krizi engel olmuştur.

Genel olarak iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde, iki ülkenin dünyanın hızlı gelişen, büyüyen ekonomilerine sahip oldukları ve bölgede etkin söz sahibi oldukları görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu iki ülkenin ekonomik alanda yapacağı işbirliği sayesinde küresel ekonomide önemli rol alacağı konuşulmaktadır. İki ülke arasında hedeflenen yüksek ticari işbirliğinin gelecekte ekonomilerinin çok daha büyüyeceğine ve bölgede çok farklı ticari ortaklıkların kurulmasına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Bayraç H.Naci, 2009, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1)
- Dünya, 2017, <http://www.dunya.com/kose-yazisi/rusya-ile-tarimda-yeni-donem/28987>
- Ekonomi, 2016, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewewrUlkeler.jsp;jsessionid=>
- Korhan Tuğba, 2012 "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk-Rus Ticari Ve Ekonomik İlişkileri Üzerine", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt / Volume 1.Sayı / p: 24
- Morfikirler, 2013, <http://morfikirler.com/yazi/rusyanin-turkiye-ile-ticareti>
- Moskova, 2017, <http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659>
- Şen Cihangir Gürkan, 2003 "Türk – Rus Ekonomik İlişkileri: Mevcut Durum, Sorunlar ve Perspektifler", *Stradigma.com (Aylık Stateji ve Analiz e-Dergisi)*, Sayı 7, ISSN 1303: 9804, s.3.
- Trademap, 2017, http://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvp=
- TÜİK, 2017, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=
- TÜİK, 2017, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- TÜİK, 2017, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>
- TÜİK, 2017, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>